

УДК 159.9;343

Юлія Василівна МЕРКУЛОВА,

кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри психології та педагогіки
Одеського державного університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДАННЯ УГОДИ ПРО ПРИМИРЕННЯ ЗАЛЕЖНО ВІД ХАРАКТЕРУ ЗЛОЧИНУ

Розглянуто особливості укладання угод про примирення між потерпілим та підозрюваним (обвинуваченим) у кримінальному процесі. Проаналізовано психологічні проблеми нейтралізації, подолання кримінальних конфліктів та досягнення примирення між сторонами через кримінальне провадження на підставі угод залежно від характеру злочину.

Ключові слова: укладання угоди, потерпілий, підозрюваний, кримінальні конфлікти.

Концепція кримінального провадження на підставі угод є втіленням гуманізації кримінального судочинства і направлена на врегулювання юридичного конфлікту, який виникає між потерпілим і особою, яка його вчинила. Впроваджені в Україні договірні правовідносини дозволяють створити механізм дійсно справедливого та гуманного ставлення до потерпілих від злочинів. Система договірної правосуддя покликана вирішити проблеми відновлення порушених інтересів жертви злочину.

З іншої сторони особи, які вчинили злочин, під час договірних процедур, мають змогу вникнути у моральні, фізичні страждання потерпілих, які виникли за результатами злочину. У підозрюваних виникає феномен емпатії, що дозволяє краще усвідомити наслідки власних дій і прийняти відповідальність за скоєне з реальним відновленням інтересів потерпілого, які були порушені під час злочину.

З появою в КПК України кримінального провадження на підставі угод значно спростилися процедура розгляду певної категорії кримінальних справ, скоротилися строки тримання осіб під вартою, загальні процесуальні строки розгляду кримінальних справ, а також зменшилося навантаження на систему судових і правоохоронних органів. Відновний підхід допомагає усвідомити цінність людських стосунків, відновлює нормальні взаємовідносини між конфліктуючими сторонами і сприяє формуванню здорового суспільства. Договірні правовідносини являються також важливим, а в окремих випадках і центральним фактором запобігання рецидивних злочинів. Особливо позитивний вплив мають договірні процедури за участі неповнолітніх, зокрема, у нейтралізації акцентуацій, які як відомо, нерідко являються факторами, що приводять до вчинення злочинів, і зокрема, насильницької спрямованості [1, с. 135]

Вивчення юридичної літератури по даному питанню свідчить про те, що проблеми відновного правосуддя знаходять свої висвітлення в працях відомих вчених: Х. Д. Алікперова, Ю. В. Бауліна, Л. В. Головка, О. Г. Добровольської, В. В. Землянської, Х. Зера, Л. М. Карнозової, М. В. Костицького, Р. Р. Максудова, Т. Маршала, Н. В. Нестор, В. М. Тertiшніка та ін. Але не зважаючи на значні досягнення в розробці даної проблеми, багато питань ще не знайшли свого належного висвітлення, залишилися до сьогоднішнього дня дискусійними та недостатньо розкритими в науці як правові сторони відновного правосуддя, так і пов'язані з ними психологічні проблеми нейтралізації, подолання кримінальних конфліктів та досягнення примирення між сторонами через кримінальне провадження на підставі угод.

Так, укладання угоди про примирення залежить від характеру злочину та глибини, масштабу конфлікту, який виник у зв'язку з вчиненням злочину. Корисливі злочини приносять жертві матеріальні збитки і такі особи, в першу чергу, бажають повернути своє майно, гроші, цінності, а нерідко і у кратному співвідношенні з метою відшкодувати і моральні збитки. І тільки на другому місці мають місце і інші бажання, такі як необхідність обвинуваченого наказати у судовому порядку тощо.

По злочинам проти здоров'я, у тому числі психічного, більш складна картина переживань потерпілого. Психологію жертви достатньо описано в юридичній та спеціальній

літературі. Так, деякі потерпілі підкреслювали, що після нападу вони відчували себе ніби вони під час злочину були паралізовані, нездатні діяти, протистояти злочинцеві, їх опанував страх неминучої смерті. Жертву переповнюють відчуття нереальності і одночасно присутності небезпеки, безпомічності, жаху і особистої уразливості. Ці відчуття її переслідували на протязі багатьох тижнів. Жертва становиться емоційно нестійкою, появлялася важка депресія і/ або сильний гнів по відношенню до злочинця, до людей, які не змогли запобігти цьому злочину. Вона собі уявляла як жорстоко помститься злочинцеві. З'являлися відчуття сорому та винуватості. Світ уявляється тепер як потенційна небезпека і він ніколи вже не буде таким як колись мирним та добрим. На жаль ми не прислухаємося до відчуттів та потреб потерпілих. Не достатньо дозволяємо взяти жертві участь у вирішенні своєї справи. Не приймаємо заходів щодо зцілення таких людей. Потерпілі ще знаходяться на периферії кримінального процесу [2, с. 9]

З боку суспільства необхідні нові відновні заходи до проблем потерпілих від злочинів. І законодавцем перші кроки вже зроблені. Але – це тільки початок на шляху до відновного правосуддя. Примирення як категорія в кримінально-правовому просторі набуває особливого значення та характеристики. Примирення потерпілого, при його ключовій ролі, та підозрюваного(обвинуваченого), зазвичай, визначається як добровільна досудова або судова угода сторін про вирішення конфлікту через взаємні уступки, відновлення порушених інтересів жертви злочину коли потерпіла сторона пробачає провину особі яка вчинила злочин, не затамувала ворожнечі до підозрюваного чи обвинуваченого за образу, яка була нанесена під час злочину, внутрішнє та зовнішнє примирилася з кривдником. Але є випадки, коли досягти стану примирення по злочинах проти здоров'я, можливо тільки зовні тобто на словах. І по суті, суддя, фактично, не може визначити чи примирилися сторони конфлікту, адже у свідомості жертви завжди залишається залишок образи і нерідко внутрішнє непримириме ставлення до кривдника. На наш погляд, у таких випадках досягти внутрішнього примирення майже неможливо, як правило, мають місце зовнішні прояви примирення в силу розкаяння особи, яка вчинила злочин та прийняття нею заходів відшкодування матеріальних та моральних збитків.

Примирення, як того потребує законодавець, як головне завдання укладання угод між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим – це ідеальний підсумковий варіант таких угод. Але глибина конфлікту, який виникає під час злочинів проти здоров'я, в реальності не завжди можливо подолати та примирити сторони. Тому, на наш погляд, більш коректно було б угоду між потерпілим, підозрюваним чи обвинуваченим назвати не про примирення, а «угода про домовленості між потерпілим підозрюваним чи обвинуваченим».

Жертви злочинів нерідко знаходяться в стані страху, депресії, у них виникають певні потреби як матеріального, так і пов'язані з необхідністю прийняття заходів щодо душевного зцілення. І одним із шляхів, який може прискорити процес задоволення потреб жертви, які виникли у зв'язку з вчиненим відносно неї злочину і зокрема, психічного відновлення являються процедури відновного правосуддя.

Список бібліографічних посилань

1. Меркулова Ю. В. Процесуальні та психологічні особливості укладання угоди про примирення між потерпілим та підозрюваним (обвинуваченим) у кримінальному провадженні. *Європейський політико-правовий дискурс*. 2016. № 3. С. 135–141.

2. Зер Х. Восстановительное правосудие: новый взгляд на преступление и наказание/пер. з англ. Л. М. Карнозовой. М.: Центр «Судебно-правовая реформа», 2002. 328 с.

Одержано 28.02.2017

Рассмотрены особенности заключения соглашений о примирении между Проанализированы психологические проблемы нейтрализации, разрешения юридических конфликтов и достижения примирения между сторонами через уголовное производство на основании соглашений в зависимости от характера преступления.

Ключевые слова: заключение сделки, потерпевший, подозреваемый, уголовные конфликты.